

Jaap Grave, Peter Sprengel, Hans Vandevoorde (Hrsg.), *Anarchismus und Utopie in der Literatur um 1900. Deutschland, Flandern und die Niederlande*. Würzburg: Königshausen & Neumann, 2005. – ISBN 3-8260-3050-8. € 20,-

Deze bundel geeft in veertien artikelen een beeld van het anarchistische gedachtegoed en de daarbij behorende esthetiek die zowel het fin de siècle, de Sezession als het expressionisme hebben beïnvloed. Anders dan zovele colloquiumbundels (het gaat hier in feite om de akten van een colloquium aan de Freie Universität Berlin in oktober 2003) waaiert de inhoud niet uiteen in diverse specialistische lezingen, maar wordt een vrij coherent mozaïek geschapen die *grosso modo* de periode 1880-1920 bestrijkt in de geografische driehoek Duitsland-Vlaanderen-Nederland – overigens zonder dat er systematisch is gezocht naar wisselwerkingen tussen de drie gebieden. Zo toont Jan Moulaert in zijn algemene bijdrage over het flamingantistische anarchisme aan, dat dit zijn mosterd meer uit Frankrijk dan uit Duitsland haalde, en twee ‘Vlaamse’ bijdragen handelen over Franstalige auteurs die zowel in Frankrijk als in België publiceerden: de stichter van het anarchistische tijdschrift *L’Humanité*

nouvelle Augustin Hamon (wiens worsteling om wetenschap en anarchisme te combineren zeer helder wordt geschetst door Kaat Wils), en Emile Verhaeren. Hoe sterk anarchisme, socialisme en kunst verweven waren bij de Belgische (Frans- of tweetalige) avant-garde, valt te ontdekken in het bijna gelijktijdig verschenen boek *Anarchisten rond Emile Verhaeren* onder redactie van David Gullentops en Hans Vandevoorde (vubpress, Brussel 2005). Wie zich naar aanleiding van *Anarchismus und Utopie in der Literatur um 1900* nog meer wil verdiepen in het anarchisme in Nederland, wordt dezer dagen eveneens op zijn wenken bediend: het 26ste *Jaarboek voor vrouwen-geschiedenis* (2006) verscheen onder de titel *Idealen en illusies*, met onder meer bijdragen van Mary Kemperink over de 'nieuwe vrouw' in de Nederlandse utopistische literatuur en Marian van der Klein over 'de Nederlandse maternalisten' rond en na de eeuwwisseling. De bundel en het jaarboek vormen een broodnodige aanvulling op de gedateerde studies van Rudolf Jans' *Tolstoj in Nederland* uit 1952, en A.C.J. de Vrankrijker, *Onze anarchisten en utopisten* uit 1972.

Elisabeth Leijnse